

...legfontosabb eszméi — a minőség, az erkölcs, a nemzeti sajátosságoknak megfelelő társadalmi rend, az európai tájékozottság és a tárgyilagos szembenézés közép-kelet-európai léthelyzetünk problémáival — ma is égetően időszerűek.

NÉMETH LÁSZLÓ

minőségi forradalma az irodalomban,
a pedagógiában és a közgondolkodásban
MAGYAR ÖRÖKSÉG

Németh Lászlót a magyar irodalom Odüsszeuszának nevezte Sütő András, mert „nálánál gazdagabb tarsollyal a magyar irodalomban senki sem tért meg nagy utazásokról... A szellem óceáni kikötőit nyitotta meg a magyar írás számára”.

Írói életművének mennyisége monumentális, szellemi gazdagsága és erkölcsi igényessége lenyűgöző. Összefogó, szervező elve és ereje a magyarság felemelésének a szándéka. A nemzet égető sorskérdéseinek megoldását személyes üdvösségügyének tekintette. Meggyőződése volt, hogy az erkölcsileg igényes személyiség üdvössége elképzelhetetlen szűkebb közösségének boldogulása nélkül.

A *Nyugat* novellapályázata avatta íróvá, de ő a magyar szellemi élet organizátora kívánt lenni. Programját nem csak az irodalomnak szánta. Azt vallotta, hogy az „író munkásságának esztétikai értéke szétválaszthatatlan próféciájának társadalmi súlyától”. Enciklopédikus műveltségét a magyarság erkölcsi minőségének javítására mozgósította. Az irodalmat a szekularizált világban a vallás metanyelvének tekintette. Az új magyar irodalom küldetését a nemzeti történelem, sors alakítására méltó és alkalmas erkölcsiség kialakításában jelölte meg.

A Trianonban szétdarabolt magyarság megmaradásának és felemelkedésének lehetőségét kutatta, s azt a minőségelvű „példanemzet” megteremtésében látta.

Esszéiben és tanulmányaiban a „minőség forradalmá”-t hirdette meg. Minőségszocializmusa az értékek összefogására, szintézisére kínál lehetőséget. A nemzet „felegyenesítésének” minőségelvű koncepciója ez, melyben az egyéni szabadság és teremtő képesség a közösség „védőrend”-je révén válik mozgalmatszervező erővé.

Koncepciójában kiemelt szerepe van az elitnek, az új nemességnek, az „új világi rend”-nek, mert a szellemiség, a „lelkek reformja” nélkül semmiféle gazdasági reform nem teremthet a magyarságból olyan közösséget, amelyiknek vonzása és összetartó ereje van. Németh László a magyar szétszóródással és magyar siránkozással a „példanemzet”, az „elit nemzet”, a „minőségi társadalom” megteremtésének igényét állította szembe. A tragikus magyar sorsot pozitív feladattá, más nemzetek számára is példaadó küldetéssé akarta változtatni. Bárhová tekintett, mindenről voltak ideális pozitív feladattervei, amelyek lenyűgöző anyagismeretükkel és ideális elképzeléseikkel egyaránt a magyarság progresszív életprogramját igyekeztek megszervezni.

A magyarság számára egyaránt veszélyesnek és elfogadhatatlannak tartotta a szocializmust és a kapitalizmust, s eme idegen minták helyett a szellemi-erkölcsi-gazdasági minőségre

alapozott, és a — nemzeti sajátosságainkat pozitívan kiteljesítő — harmadik utat ajánlotta.

A népi írói mozgalom vezető ideológusaként a nemzeti megújulást a népből jött értelmiségtől várta. A személyiség magas erkölcsi és szellemi minősége, s e minőség példák révén való - erőszaktól mentes - érvényesítése az igazi társadalmi forradalom. Eszménye az értelmiségi társadalom, amelyben mindenki alkotó módon, értelmiségi szinten végzi munkáját.

Németh László erkölcsi forradalmár volt. Az erkölcsnek tulajdonított legfontosabb szerepet a társadalom alakításában, ezért a szaktudományokat is emberi érdekűvé akarta tenni, a tudás értelmét erkölcsi szempontból ítélte meg.

Az egyes szaktudományokon felülemelkedő organikus kultúra, enciklopédikus műveltség az eszménye. Reformterveiben kifejtette a magyar társadalom teljes megújulásának elgondolását. Gyakorlati javaslatai olykor utópisztikusnak bizonyultak, de legfontosabb eszméi - a minőség, az erkölcs, a nemzeti sajátosságoknak megfelelő társadalmi rend, az európai tájékozottság és a tárgyilagos szembenézés közép- kelet-európai léthelyzetünk problémáival - ma is égetően időszerűek.

Életművének kivételes nemzeti jelentőségét az is mutatja, hogy ha a magyar kultúrát történeti folyamatában szemléljük, Németh László munkássága igen sok vonatkozásban bizonyul kikerülhetetlennek, sőt magaslati pontnak. A magyar esszé, széppróza, dráma, műfordítás, tudománytörténet, pedagógia, vallástörténet, művelődéstörténet, filozófia, történetírás, ideológiatörténet és még oly sok más terület elképzelhetetlen az ő munkássága nélkül.

Ő maga tanulmányait, esszéit tartotta életműve legfontosabb értékének. Az irodalomtörténet szépirodalmi műveit, regényeit és drámáit becsüli többre. Életműve azonban organikus egész. Minden részletét az a közös törekvés hatja át, melyet ő maga az értelmiségi ember hivatásaként jelölt meg: „Az értelmiségi ember a legégetőbb teendőket is mindig valami örökkel, a legjobbal, a legideálisabbal akarja összekapcsolni, korrigálni.” Eltökélten magyar nemzeti karakterű és érdekű életműve így oldja fel a nemzeti és egyetemes sokat vitatott dilemmáját. És így oldja föl a hagyomány és újítás ellentétét is. Németh László, a világkultúra legfrissebb jelenségeiben oly gyorsan tájékozódó „európai utas”, a maga gyakorlatában mindegyik műnemében következetesen konzervatív újító, azaz egyszerre értékőrző és új értékeket teremtő. Ebben az a meggyőződése vezeti, hogy csak az az érték nem kallódik el, amelyik képes alakító módon belekapcsolódni a nemzeti kultúra fejlődésvonalába.

Minden munkáját a nemzeti értékek alakításának, gazdagításának szándéka hatja át. Az esszét a nyilvános tanulás műfajának tekintette. A regényíró Németh László a móríci cselekményes epikát a gondolati elemzéssel újította meg, s létrehozta a tudatregény sajátosan magyar változatát. Regényeiben a gazdag lélektani elemzés és társadalomrajz a mítosz egyetemes távlataival társul. Több mint harminc színdarabot magába foglaló drámaírói életműve erős gondolati jellegével, tömör, megemelt drámai nyelvvel és az egyetemes távlat érvényesítésével adott új irányt a magyar drámairodalomnak.

Németh László életművének központi gondja a minőség küzdelme a visszahúzó közeggel. Az, hogy hősei többnyire elbuknak ebben a küzdelemben, nem eszméik elhibázottságát, hanem éppen azok eszményi minőségét, az emberi létnek értelmet adó igényességét jelentik.

A magyar sorskérdésekkel szembenező Németh László írásaiban a részelemeken messze túlmutató jelentőségű a nagy szellem minőségelvű eltökéltsége, nemzetét óvni, emelni igyekvő küldetésvállalása. Sorsjavító nemzeti programjait sohasem más nemzetek ellenében

fogalmazta, harci eszközül pedig az őszinteség és a minőség elvét választotta és igényelte.

Görömbei András

NÉMETH László író, esszéista, műfordító (1901. Nagybánya [ma Románia]¹ — 1975. Budapest). Középiskolai tanulmányait a Bulyovszky utcai Kemény Zsigmond, az utolsó két osztályt a budai Toldy Ferenc Főreáliskolában végezte. Magyar-francia szakos bölcsész volt, 1920 tavaszán azonban átiratkozott az orvoskarrá. 1925-ben elvégezte az egyetemet, a Szent János Kórház cselédkönyves orvosa lett. A *Nyugat* karácsonyi számában jelent meg pályadíjnyertes novellája, a *Horváthné meghal*. Fogorvosi rendelőt nyitott. 1926-ban jelent meg első tanulmánya (*Móricz Zsigmond*). 1927-ben a *Napkelet* munkatársa. 1928-ban meghatározó szellemi élménye olasz- és franciaországi útja. 1929-ben a *Napkeletben* jelent meg első regénye (*Emberi színjáték*). Babits barátságába fogadta. Németh László a *Nyugat* vezérkritikusa lett. 1930-ban Baumgarten-díjat kapott; díját azonban — Hatvany Lajos támadása miatt — visszaadta. 1932-ben szakított Babitsosai és a *Nyugattal*, majd kiadta egyszemélyes folyóiratát, a *Tanút*. 1934-ben Fülep Lajossal és Gulyás Pállal megindította a *Választ*; a Rádióban az irodalmi osztály vezetője, a *Magyarország* cikkírója lett. 1935-ben csatlakozott az Új Szellemi Front reformmozgalmához; a *Sziget* című folyóirat és a *Magyarságtudomány* munkatársa. A háborús években a *Kelet Népeinek*, Zilahy Hidjának és a *Magyar Csillagnak* a munkatársa. Tanulmányait *A minőség forradalma* címmel gyűjtötte kötetbe. 1943-ban iskolaorvosként nyugdíjba vonult. Ez év augusztus 25-én a szárszói konferencia egyik előadója volt. 1945-ben Püski Sándor hívására Békésre költöztek. Őstől 1948 decemberéig a hódmezővásárhelyi Bethlen Gábor Református Főgimnázium óraadó tanára. A Nemzeti Parasztpárt számára elkészítette *A tanügy rendezése* című füzetét. Illyéssel a Népi Művelődési Intézet szellemi irányítója, a *Válasz* munkatársa. 1947-ben megjelent *Iszony* című regénye, 1948-ban pedig első műfordítása, Thomson Wilder *Caesarja*. Az ötvenes években némaságra volt ítélve, csak műfordításai jelenhettek meg. 1951-ben Tolsztoj *Anna Kareninájának* fordításáért József Attila-díjjal tüntették ki. 1954-ben súlyosan megbetegedett; betegségéről vezetett naplóját, önmegfigyeléseit adta ki *Levelek a hipertóniáról* címmel. *Galilei* című drámáját 1956. okt. 20-án mutatta be a Katona József Színház. Utolsó alkotói korszakában Sajkodon rendezte be írói műhelyét.

Kitüntetései: 1957-ben Kossuth-díjat kapott, összegét a vásárhelyi gimnázium könyvtárának ajándékozta. 1961-ben a Munka érdemrend arany fokozatával, 1965-ben Herder-díjjal, 1968-ban Batsányi-díjjal és „A megbecsülés jele” elnevezésű szovjet kitüntetéssel jutalmazták.

Főbb művei: *Gyász* (1935), *Iszony* (1947), *Irgalom* (1965) — mindegyik a társadalmi, lélektani, mitológiai és lírai regény határesetre. Drámái: *Villámfénynél* (1936), *Papucshős* (1934), *Mathiász-panzió* (1940—45), *Szörnyeteg* (1953), *Nagy család* (1962—64). Történelmi drámái: VII. Gergely (1939), Széchenyi (1946), Galilei (1953), *Az áruló* (1954), *A két Bolyai* (1961), *Gandhi halála* (1963). Önéletírásai: *Ember és szerep* (1934), *Magam helyett* (1943).